

ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΣ ΑΓΩΝΑΣ (1904-1908) - ΠΑΥΛΟΣ ΜΕΛΑΣ (1870 -1904)

Ιωάννης Δ. Κακουδάκης
Αντιστράτηγος ε. α. Επίτιμος Α΄ Υπαρχηγός ΓΕΣ, πρώην Διευθυντής της
Διεύθυνσης Ιστορίας Στρατού του ΓΕΣ και Πρόεδρος της Ελληνικής Επιτροπής
Στρατιωτικής Ιστορίας του ΓΕΕΘΑ.

Το ενημερωτικό αυτό σημείωμα συντάχθηκε ως επετειακή αναφορά στη μνήμη του ήρωα Παύλου Μελά με τη συμπλήρωση 120 χρόνων από τη θυσία του στις 13 Οκτωβρίου 1904 στο χωριό Στάτιστα (Μελάς) της Καστοριάς κατά τη διάρκεια του Μακεδονικού Αγώνα με συνοπτική αναδρομή και στα αντίστοιχα γεγονότα.

Ο Μακεδονικός Αγώνας (ΜΑ) ήταν η μυστική δράση της Ελλάδας για την αντιμετώπιση της σλαβικής απειλής και, κυρίως, της Βουλγαρίας κατά της Μακεδονίας και χρονολογείται από την είσοδο των ελληνικών τμημάτων με τον Παύλο Μελά τον Αύγουστο του 1904 μέχρι το 1908, όπου έληξε με την εξέγερση των Νεότουρκων στις 9 Ιουλίου 1908.

Ήταν ένας παράξενος και ιδιότροπος αγώνας, κυρίως, μεταξύ Ελλήνων και Βουλγάρων σε περιοχή που κατείχε η Οθωμανική Αυτοκρατορία. Ήταν ένας σκληρός και πολυαίμακτος αγώνας, που μπορεί να χαρακτηριστεί ως μια από τις πλέον ευγενείς και ηρωικές προσπάθειες του Έθνους μας για την επιβίωσή του. Διακρίνεται για την υπεράνθρωπη προσπάθεια των μαχητών, την εθνική έξαρση, τον πατριωτισμό, την εθνική προσφορά, τον εθελοντισμό, τις δυσμενείς συνθήκες διαβίωσης και διεξαγωγής του αγώνα, την άκαμπτη θέληση της ηγεσίας για την επιτυχία του σκοπού. Ο ΜΑ υπήρξε ο προθάλαμος των Βαλκανικών Πολέμων 1912-1913, γιατί προετοίμασε αποτελεσματικά τη νικηφόρα έκβασή των, με τον διπλασιασμό της Ελλάδας σε έκταση και πληθυσμό, και την επίσημη Ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα (1 Δεκ. 1913).

Η έναρξη του Μακεδονικού Αγώνα τοποθετείται πολύ νωρίτερα, το 1870 με τη δημιουργία της Βουλγαρικής Εξαρχίας μετά την παρέμβαση της Τουρκίας και μέχρι το 1897 χαρακτηρίζεται από την έντονη προπαγανδιστική δραστηριότητα στη Μακεδονία. Συνεχίζεται με την τρομοκρατική δράση των ένοπλων κομιτατζήδων, οι οποίοι είχαν σκοπό τον αφανισμό του ελληνικού στοιχείου με τους διωγμούς, τις δολοφονίες και τις σφαγές, καθώς και την οργάνωση ταραχών και εξεγέρσεων.

Ακολούθησε η ενεργός δράση του Μητροπολίτη Καστοριάς Γερμανού Καραβαγγέλη στην περιφέρεια της Καστοριάς το 1901, ενώ, παράλληλα, ξεκίνησε και η οργάνωση αντάρτικων σωμάτων στο Βιλαέτι Μοναστηρίου υπό την ηγεσία του Ίωνα Δραγούμη και στο Βιλαέτι Θεσσαλονίκης υπό την ηγεσία του Γενικού Προξένου Λάμπρου Κορομηλά.

Η εξέγερση του Ηλι-Ντεν στις 20 Ιουλίου 1903 (εορτή του Προφήτη Ηλία), όταν οι τσέτες (συμμορίες) της Εσωτερικής Μακεδονικής Επαναστατικής Οργάνωσης (ΕΜΕΟ) επιτέθηκαν στην Κλεισούρα, Νυμφαίο και σε άλλες πόλεις για να πυρπολήσουν κυβερνητικά κτήρια, να σκοτώσουν κυβερνητικούς υπαλλήλους και αντιφρονούντες, οπότε οι Βουλγαρικές και Τουρκικές αγριότητες, οδήγησαν τον ελληνικό λαό σε εξέγερση, με αποτέλεσμα να γίνει μεγάλο συλλαλητήριο στους

Στύλους του Ολυμπίου Διός στην Αθήνα στις 15 Αυγ. 1903, με το σύνθημα «Η Μακεδονία για τους Μακεδόνες». Ευτυχώς, τα γεγονότα αυτά αφύπνισαν και ενεργοποίησαν την ελεύθερη Ελλάδα, προκαλώντας την ένοπλη φάση του Μακεδονικού Αγώνα. Παράλληλα, ιδρύθηκε το Μακεδονικό Κομιτάτο στην Αθήνα το 1903, και ο εκδότης της εφημερίδας ΕΜΠΡΟΣ Δημήτριος Καλαποθάκης, ανέλαβε το συντονισμό της δράσης καθώς και την υλική και στρατιωτική βοήθεια των Ελλήνων στη Μακεδονία με εθελοντικά αντάρτικα σώματα που δημιουργήθηκαν, και έθεσαν τις βάσεις για τη σωτηρία και την απελευθέρωση της Μακεδονίας.

Η πρώτη είσοδος στην Μακεδονία του Παύλου Μελά ήταν το Φεβρουάριο του 1904 με τους Λοχαγούς Πεζικού Αναστάσιο Παπούλα και Αλέξανδρο Κοντούλη και τον Υπολοχαγό Πεζικού Γ. Κολοκοτρώνη. Για δεύτερη φορά πήγε τον Ιούλιο του 1904, ως Μίκης Ζέζας, ζωέμπορος. Τρίτη φορά πέρασε την ελληνοτουρκική μεθόριο (Μονή Σαγιάδων) τη νύχτα 27/28 Αυγούστου 1904 με 35 άνδρες και με 3 τοπικούς οδηγούς ως Γενικός Αρχηγός των Ελληνικών Σωμάτων της Δ. Μακεδονίας, και αυτή η ημερομηνία θεωρείται η επίσημη επέμβαση του Ελληνικού Κράτους στην Τουρκοκρατούμενη Μακεδονία. Περνώντας τα σύνορα έγραψε στη γυναίκα του Ναταλία και στα δύο του παιδιά: «...Αναλαμβάνω αυτόν τον αγώνα με όλη μου την ψυχή και με την ιδέα ότι είμαι υποχρεωμένος να τον αναλάβω... Είχα και έχω την πεποίθησιν ότι δυνάμεθα να εργασθώμεν εν Μακεδονία και να σώσωμεν πολλά».

Πράγματι, ο Παύλος Μελάς εργάστηκε άοκνα και συστηματικά για την οργάνωση αντάρτικων εθελοντικών σωμάτων στη Δ. Μακεδονία για την προστασία των ελληνικών χωριών και την αφύπνιση του ελληνικού λαού. Μετά από προσπάθειες και μάχες με τις βουλγαρικές και οθωμανικές συμμορίες έφθασαν στις 12 Οκτ. στο χωριό Στάτιστα (Μελάς) Καστοριάς, όπου και διανυκτέρευσαν σε σπίτια. Ο βοεβόδας Μήτρος Βλάχος τον πρόδωσε και ειδοποίησε τις οθωμανικές αρχές που τον σκότωσαν στην οικία που ήταν.

Ο ΜΑ συνεχίζεται το 1905-1908 πιο οργανωμένα και με μεγαλύτερη συνεισφορά στη Κεντρική και Ανατολική Μακεδονία από τον Όλυμπο-τα Πιέρια- το Βέρμιο - το Πάικο μέχρι τη Γευγελή-τις Σέρρες τη Δράμα και τη Χαλκιδική με ελληνικά σώματα 15-40 ανδρών. Το 1906 ο αγώνας γίνεται με μεγαλύτερη δραστηριότητα σ' όλη τη Μακεδονία με επίκεντρο τη λίμνη των Γιαννιτσών (Βάλτος-Τα Μυστικά του Βάλτου της Π. Δέλτα). Τον Παύλο Μελά διαδέχθηκε ο Ανθυπολοχαγός Πεζικού Γεώργιος Κατεχάκης (Ρούβας) - προς τιμή του δόθηκε η στάση του μέτρο ΚΑΤΕΧΑΚΗ- και στη συνέχεια ο Ανθυπολοχαγός Πεζικού Γεώργιος Τσόντος (Βάρδας) με μεγάλη επιτυχία.

Κατά τη διάρκεια του ΜΑ σκοτώθηκαν αρχηγοί σωμάτων 10 αξιωματικοί και 5 πολίτες, ομαδάρχες 55, οπλίτες-πράκτορες-πληροφοριοδότες 570 και ακαθόριστος αριθμός αγωνιστών.

Τον μεγαλύτερο φόρο αίματος τον πλήρωσε η Κρήτη. Η επετηρίδα των Εθελοντών Κρητικών Μακεδονομάχων περιλαμβάνει 721 άνδρες. Επίσης, έλαβαν μέρος εθελοντικά τμήματα από Μάνη, Μεσσηνία, Αρκαδία Αθήνα, Ρούμελη, Ήπειρο Θεσσαλία, Θράκη, Νησιά, Μικρά Ασία και από κάθε άλλη γωνιά του υπόδουλου και ελεύθερου ελληνισμού.

Η εκκλησία και ο κλήρος αγωνίστηκαν και στον ΜΑ με αδάμαστο πνεύμα και καθαγίασαν τον αγώνα με το αίμα επισκόπων, ιερέων και μοναχών. Σπουδαίο ρόλο έπαιξαν οι δραστήριοι Ιεράρχες, όπως Γερμανός Καραβαγγέλης, ο Δράμας Χρυσόστομος Καλαφάτης και ο μετέπειτα εθνομάρτυρας Μητροπολίτης Σμύρνης, ο Κορυτσάς και Πρεμετής Φώτιος, ο Θεσσαλονίκης Αλέξανδρος, ο Νευροκοπίου Θεοδώρητος κ.ά.

Όπως σε κάθε πόλεμο, έτσι και στον ΜΑ, εκατοντάδες γυναίκες στήριξαν τον αγώνα! Δασκάλες και δάσκαλοι, που κράτησαν στα σχολεία και στα χωριά ζωντανή την πίστη, τη γλώσσα και το φρόνημα του ελληνισμού κυνηγημένοι από τους Κομιτατζήδες, νοσοκόμες που περιέθαλπαν μυστικά τους Μακεδονομάχους, αγρότισσες που εφοδίαζαν με τρόφιμα τα ελληνικά σώματα, γυναίκες σε ρόλους κατασκοπίας και πληροφοριών. Ενδεικτικά, αναφέρω τις δασκάλες Αικατερίνη Χατζηγεωργίου, που την έκαψαν ζωντανή, τη Βέλικα Τράικου, που κατακρεουργήθηκε, τη Φωτεινή Αλατά-Παπαδημητρίου, η οποία τιμήθηκε από την Ακαδημία Αθηνών, κ. π.ά.

Ο Παύλος Μελάς (με το ψευδώνυμο Μίκης Ζέζας, από τα ονόματα των παιδιών του Μιχαήλ- Μίκη (1894-1950) και Ζωή- Ζέζα (1898-1996), γεννήθηκε στη Μασσαλία της Γαλλίας το 1870 από πατέρα πλούσιας ηπειρωτικής καταγωγής. Αποφοίτησε από τη ΣΣΕ το 1891 ως ανθυπολοχαγός Πυροβολικού και υπηρέτησε στη Χαρτογραφική Υπηρεσία Στρατού και στη συνέχεια αποσπάστηκε στο υπουργείο Εξωτερικών. Έλαβε μέρος στο Ε/Τ πόλεμο το 1897. Υπήρξε από τους πρωτεργάτες της δημιουργίας του ΜΑ. Φονεύθηκε από οθωμανικό απόσπασμα στο χωριό Στάτιστα (Μελάς) στις 13 Οκτωβρίου 1904. Αρχικά, τάφηκε στις 14 Οκτωβρίου 1904, κοντά σε ένα ρέμα. Στις 17 Οκτωβρίου ο Γερμανός Καραβαγγέλης έστειλε τον Ντίνα να μεταφέρει το άψυχο σώμα του στην Καστοριά για ενταφιασμό. Ο Ντίνας έφθασε στο χωριό και άρχισε την εκταφή. Όταν ειδοποιήθηκε ότι τουρκικό απόσπασμα ερχόταν στο χωριό, μη μπορώντας να μεταφέρει ολόκληρο το σώμα του Π. Μελά, αφαίρεσε το κεφάλι του, το έβαλε στο δισάκι του, επανενταφίασε το υπόλοιπο σώμα του, και το κεφάλι μετέφερε αρχικά στο Ζέλοβο (Αντάρτικο) και μετά στο Πισοδέρι Φλώρινας, όπου ενταφιάστηκε με τιμές μπροστά στο Άγιο Βήμα του Ι.Ν. της Αγίας Παρασκευής από τον ιερέα- εθνομάρτυρα παπα-Σταύρο Τσάμη. Οι Τούρκοι στις 23 Οκτωβρίου 1904, μετά από εξονυχιστικές έρευνες ανακάλυψαν το ακέφαλο σώμα του Μελά και το μετέφεραν στην Καστοριά. Ο Μητροπολίτης Γερμανός Καραβαγγέλης κατόρθωσε να το πάρει και τελικά το έθαψε στον προαύλιο χώρο του Ι.Ν. των Ταξιαρχών Καστοριάς. Στον ίδιο χώρο μεταφέρθηκε το 1950 και η κέρα του Π. Μελά.

Το 1972 πέθανε η σύζυγος του Ναταλία (κόρη του Στέφανου Δραγούμη και αδελφή του Ίωνα Δραγούμη), και το 1975 τα οστά της μεταφέρθηκαν από την κόρη τους Ζωή και εναποτέθηκαν στο μαρμάρινο μνημείο, πλάι στον ήρωα άνδρα της, σύμφωνα με την τελευταία της επιθυμία.

Ο θάνατος του Παύλου Μελά συγκλόνισε τον ελληνισμό και διαδόθηκε ταχύτατα στη Μακεδονία και την ελεύθερη Ελλάδα. Παντού θρηνήθηκε ως εθνικός ήρωας άρρηκτα συνδεδεμένος με τον ΜΑ, γιατί αφύπνισε τον ελληνικό λαό, συσπείρωσε τον μακεδονικό λαό για αντίσταση και το ελληνικό έθνος για αγώνα απελευθέρωσης. Γέννησε έκτοτε νέους μάρτυρες αλλά και νέους ήρωες που συνέχισαν

τον αγώνα για τη σωτηρία της Μακεδονίας, γενόμενος αιώνιο σύμβολο και θρύλος, παραμένοντας αθάνατος στην αιωνιότητα και στις καρδιές των Ελλήνων.

Η οικία του Παύλου Μελά, Τατοΐου 50, Κηφισιά, που σχεδιάστηκε από τον ίδιο το 1894, δωρίστηκε από την εγγονή του Ναταλία Ιωαννίδη στο Υπουργείο Εθνικής Άμυνας και Υπουργείο Πολιτισμού, ανακαινίστηκε με χορηγό τον Άρη Θεοδώριδη από τη Δράμα και από το 2020 λειτουργεί ως εκθεσιακό, μουσειακό, ενημερωτικό, ιστορικό και εκπαιδευτικό μνημείο του πολιτισμού της σύγχρονης ιστορίας μας. Ανήκει στη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων και το μνημείο είναι επισκέψιμο στο κοινό. Επίσης, η τάξη του 2004 της ΣΣ Ευελπίδων φέρει τιμητικά το όνομα «Πάυλος Μελάς».

Ο ΜΑ είναι μια από τις λαμπρές και ένδοξες πτυχές της νεότερης πολεμικής ιστορίας του Έθνους, γιατί ανέκοψε την πρόοδο και την επέκταση των Βουλγάρων, ενίσχυσε το εθνικό φρόνημα των ομογενών πληθυσμών και έσωσε τη Μακεδονία από τη βουλγαρική και σλαβική απειλή, και με τους Βαλκανικούς Πολέμους 1912-1913 απελευθερώθηκε. Επιπλέον, αποτελεί μια αστείρευτη πηγή έμπνευσης για τους νέους και εθελοντικής προσφοράς υπηρεσιών τους σε δύσκολες και κρίσιμες εθνικές δοκιμασίες, όπως εκείνη του 1904-1908.